

УДК 343.3

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА БОРЬБИ З ЕКОНОМІЧНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ: ПРОБЛЕМИ ДІЯЛЬНОСТІ ТА НАПРЯМИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Євген МАЛИШЕНКО,

здобувач кафедри оперативно-розшукової діяльності та спеціальної техніки
Львівського державного університету внутрішніх справ, майор міліції

SUMMARY

In the article the separate problem questions of activity of subdivisions of Government service of fight Ministry of internal affairs of Ukraine are examined against economic criminality and directions of their decision are offered with the purpose of increase of efficiency of implementation of the fixed tasks, as organization of the effective system of prevention of crime in the field of economics is one of the most actual social problems of contemporaneity a decision of which for many countries of the world is extraordinarily important and difficult business. The level of criminality in the field of economics grows constantly. Through the changes of socio-economic terms it is constantly transformed in new kinds and forms, facilities of finance of these crimes mutate. All of it stipulates the permanent necessity of continuation of researches from this problems and searches of the most effective measures of counteraction of corresponding public organs and law-enforcement system. A sticky criminogenic wicket in an economy is predefined by the row of political, economic, organizationally-administrative, legal, ideological, morally-psychological factors. Therefore realization of complex scientific researches with the purpose of development and perfection of theoretical problems and practical recommendations on the increase of efficiency of preventive activity for stopping of further criminalization of home economy is extremely needed.

Key words: budgetary facilities, operative-searching measure, controlled purchase, prophylaxis of crimes, operative search.

АНОТАЦІЯ

В статті розглядаються окремі проблемні питання діяльності підрозділів Державної служби боротьби з економічною злочинністю Міністерства внутрішніх справ України та пропонуються напрями їх вирішення з метою підвищення ефективності виконання покладених завдань, оскільки організація ефективної системи попередження злочинності у сфері економіки є однією з найактуальніших соціальних проблем сучасності, вирішення якої для багатьох країн світу є надзвичайно важливою і складною справою. Рівень злочинності у сфері економіки постійно зростає. Через зміни соціально-економічних умов вона постійно трансформується в нові види і форми, видозмінюються і засоби вчинення цих злочинів. Все це обумовлює постійну необхідність продовження досліджень з цієї проблематики і пошуків найбільш ефективних заходів протидії відповідних державних органів та правоохоронної системи в цілому. Складна криміногенна обстановка в економіці зумовлена низкою політичних, економічних, організаційно-управлінських, правових, ідеологічних, морально-психологічних факторів. Тому проведення комплексних наукових досліджень з метою розробки і вдосконалення теоретичних проблем та практичних рекомендацій по підвищенню ефективності попереджувальної діяльності в цілях припинення подальшої криміналізації вітчизняної економіки вкрай необхідне.

Ключові слова: бюджетні кошти, оперативно-розшуковий захід, контрольована закупка, профілактика злочинів, оперативний пошук.

Постановка проблеми. Основним завданням Державної служби боротьби з економічною злочинністю МВС України (далі – ДСБЕЗ) залишається захист національної економіки від внутрішніх злочинних посягань [1]. Законодавча неврегульованість діяльності служби, невідповідність відомчого нормативно-правового врегулювання діяльності підрозділів ДСБЕЗ сучасній криміногенній ситуації, яка склалася у галузях економіки країни, та декларативні повноваження унеможливають роботу зазначених підрозділів. Відтак постає питання про доцільність існування ДСБЕЗ як підрозділу кримінальної міліції, оскільки його робота є малоефективною. Або ж необхідно приймати кардинальні рішення із визначення основних пріоритетів діяльності ДСБЕЗ, враховуючи теперішній

стан економіки, напрямів та засобів забезпечення виконання покладених на службу завдань.

Стан дослідження. Окремим науковим та прикладним проблемам попередження злочинності в економіці України як незалежної держави останнім часом приділяється значна увага. Вони розглядаються в дисертаційних дослідженнях, монографіях, підручниках, наукових публікаціях. Значний внесок у дослідження економічної злочинності і вирішення у зв'язку із цим проблемних питань зробили О. М. Бандурка, В. О. Глушков, Н. О. Гуророва, І. М. Даньшин, А. П. Закалюк, В. С. Зеленецький, М. І. Камлик, М. Й. Коржанський, Г. А. Матусовський, В. О. Навроцький, В. Л. Ортинський, В. Я. Тацій, В. І. Шакур, В. Ю. Шепітько та інші дослідники.

Роботи вказаних авторів мають важливе наукове і практичне значення. Але постійні різкі негативні зміни суспільно-політичного та економічного життя країни відповідно негативно позначаються на роботі правоохоронної системи, яка неготова до гнучких пристосувань, до швидкоплинної національної оперативної обстановки, що потребує проведення додаткового наукового аналізу проблем протидії злочинності у економічній сфері. Такий стан теоретичної розробки проблеми в умовах загострення протиріч в усіх сферах суспільного життя, поява нових видів злочинів і технологій їх вчинення, знищення раніше діючої системи громадського контролю і профілактики відбиваються на формуванні основних напрямів протидії злочинності у сфері економіки та правоохоронної політики в цілому.

Метою і завданням статті є розгляд деяких проблемних питань, які утруднюють виконання повноважень підрозділами ДСБЕЗ та пропозиції щодо удосконалення роботи зазначеної служби.

Виклад основних положень. Історія становлення підрозділу Державної служби боротьби із економічною злочинністю сягає багатьох десятиріч. Першим спеціалізованим підрозділом у системі органів внутрішніх справ, який почав вести цілеспрямовану боротьбу з корисливими злочинами в галузях економіки країни, була служба боротьби з розкраданнями соціалістичної власності. Зазначена служба була створена для боротьби з розкраданнями соціалістичної власності в організаціях і установах держторгівлі, споживчої кооперації, заготівельних організаціях і ощадкасах, а також для боротьби зі спекуляцією. Підрозділи служби поряд з активною участю в роботі у боротьбі з розкрадачами державної власності вирішували актуальні для того часу завдання з викриття і припинення злочинної діяльності спекулянтів.

Боротьба із спекуляцією стала одним з головних напрямів діяльності міліції, оскільки вона вважалася руйнівною силою, яка активно сприяла занепаду і без того нестабільної мало розвинутої економіки держави. З метою виконання запланованих дій щодо викорінення фактів спекуляції із соціально-економічного життя держави організовувалися систематичні відпрацювання ринків, вокзалів, перевірки у залізничних потягах з метою виявлення осіб, які скуповували по селах за заниженими цінами продукти харчування та перевозили в міста для продажу по спекулятивним цінам. При виявленні зазначених фактів таких осіб заарештовували, а виявлені продукти вилучали. У містах працівники міліції виявляли осіб, схильних до скоєння злочинів економічної спрямованості, здійснювали нагляд за директорами магазинів, які мали намір і могли приховати товар та продукти з метою штучного створення умов для їх перепродажу в майбутньому за завищеними цінами [2].

Апарати служби вели боротьбу з обважуваннями та обмірюваннями споживачів. Відповідно до спеціальної

директиви, працівники служби складали акти під час виявлення порушень. Органи міліції та служба боротьби з розкраданнями соціалістичної власності відіграли важливу роль у своєчасному постачанні населенню унормованих товарів та продуктів харчування, поклавши край масштабним господарським зловживанням. Міліція стала дієвим зряддям держави щодо захисту її економічної основи [3].

Відтак, як показує практика діяльності підрозділів по боротьбі із економічною злочинністю в різні історичні періоди, однією із ефективних форм їх діяльності було і залишається проведення контрольованих закупок. Сучасне відомче нормативно-правове забезпечення визначає контрольовану закупку як оперативно-розшуковий захід, який полягає в імітації придбання або отримання, у тому числі безоплатного, у фізичних чи юридичних осіб незалежно від форм власності товару, який перебуває у вільному обігу. Контрольована закупка проводиться з метою виявлення та документування фактів протиправних діянь. Підставою проведення цього заходу є факт встановлення фактичних даних, що можуть свідчити про вчинення злочину, пов'язаного із обігом товару у будь-який спосіб, або наявність достатньої інформації про підготовлюваний злочин, пов'язаний з обігом товару, або осіб, які готують вчинення такого злочину. Завданням проведення закупки є виявлення джерел незаконного обігу товару, встановлення контролю, оперативного нагляду за його реалізацією, забезпечення суспільної безпеки таких діянь.

Контрольована закупка товарів, предметів і речовин проводиться як за рішенням прокурора згідно з положеннями статті 271 Кримінально-процесуального кодексу України (КПК), так і за погодженням із прокурором під час оперативної розробки в рамках оперативно-розшукової справи [4]. При проведенні контрольованої закупки у межах оперативно-розшукової справи їх фіксація здійснюється без залучення понятих за участю не менше двох співробітників уповноваженого підрозділу. Після закінчення проведення контрольованої закупки її результати повідомляються прокурору. У разі виявлення за результатами закупки, яка здійснювалась в ході оперативно-розшукової діяльності, ознак злочину оперативний підрозділ зобов'язаний невідкладно направити зібрані матеріали, в яких зафіксовані фактичні дані про протиправні діяння, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування в порядку, передбаченим Кримінально-процесуальним кодексом України [5].

На нашу думку, теперішній статус контрольованої закупки, враховуючи як історичні, так і правові передумови її застосування, не відповідає потребам сьогодення. Контрольована закупка, по суті, позбавлена можливості забезпечення виконання більшості за-

вданий, які покладені на підрозділи ДСБЕЗ, зокрема, – профілактика злочинів та правопорушень, виявлення інформації, яка свідчить про протиправну діяльність, а також причин і умов, які цьому сприяють. З метою удосконалення діяльності підрозділів ДСБЕЗ ми пропонуємо змінити правовий статус контрольованої закупки шляхом її виключення з переліку оперативнорозшукових заходів.

Однією із загальних форм здійснення оперативнорозшукової діяльності органів внутрішніх справ України є оперативний пошук як комплекс конспіративних заходів, які не порушують права і свободи громадян. Відповідно до відомчого нормативно-правового забезпечення діяльності оперативних підрозділів органів внутрішніх справ підставами проведення оперативного пошуку є статистичні дані, що вказують на погіршення стану оперативної обстановки на території або об'єкті обслуговування оперативного підрозділу органу внутрішніх справ; повідомлення чергового органу внутрішніх справ про вчинення на території або об'єкті обслуговування особливо тяжкого злочину, іншого злочину, який може викликати негативний громадський резонанс; виконання профілактичних заходів; організація в місцях масового перебування громадян заходів суспільно-політичного, культурного, спортивного або іншого характеру; наявність первинної оперативної інформації про певних осіб чи події, що потребує додаткової перевірки до заведення оперативнорозшукової справи; необхідність ужиття заходів щодо перевірки отриманих даних, підготовки та проведення оперативних комбінацій та оперативних розробок. Його проведення не потребує отримання спеціального дозволу або погодження.

Беручи до уваги викладене вище, ми обґрунтовано пропонуємо виключення контрольованої закупівлі із переліку оперативнорозшукових заходів та її включення до заходів оперативного пошуку. Це сприятиме підвищенню ефективності виконання підрозділами ДСБЕЗ покладених на зазначену службу завдань. Контрольована закупка може ефективно використовуватися як профілактичний захід, так і захід з перевірки первинної оперативної інформації про можливу наявність протиправної діяльності та ознак кримінального правопорушення.

Наступним проблемним питанням, яке утруднює роботу підрозділів ДСБЕЗ, є отримання інформації у суб'єктів підприємницької діяльності та банківських установ. Мова йде про роботу підрозділів ДСБЕЗ із відпрацювання суб'єктів підприємницької діяльності по факту можливої протиправної діяльності, зокрема, виявлення фактів привласнення та розкрадання бюджетних коштів у різних галузях національної економіки.

Ми пропонуємо на законодавчому рівні чітко визначити та закріпити правовий статус і повноваження ДСБЕЗ в проекті закону, до прикладу «Про захист

економіки України», де конкретно прописати, що ДСБЕЗ є одним із суб'єктів правоохоронної системи із захисту економіки країни від внутрішніх злочинних посягань, спрямованих на денаціоналізацію майна, протиправну монополізацію секторів та галузей економіки, розкрадання та нецільове використання бюджетних коштів. В тексті проекту Закону необхідно обов'язково зазначити право підрозділів ДСБЕЗ отримувати безперешкодно і у найкоротші строки будь-яку інформацію, яка стосується операцій із бюджетними коштами, а також установчу інформацію відносно суб'єктів підприємницької діяльності, які проводять операції із бюджетними коштами. Крім того, до обов'язків ДСБЕЗ необхідно включити обов'язковий супровід використання бюджетних коштів як державними, так і недержавними комерційними структурами з метою попередження можливості їх нецільового використання чи фактів розкрадання державних коштів. Поряд з цим необхідно розширити повноваження ДСБЕЗ щодо забезпечення виконання їх законних вимог. До переліку повноважень слід, на нашу думку, включити можливість тимчасового блокування банківських рахунків, обмеження доступу до території та майна, тимчасове вилучення майна, тимчасове призупинення підприємницької чи іншого виду діяльності тощо, уникаючи бюрократичних перепон як дозвіл суду чи погодження із прокурором, чим буде забезпечуватися принципи оперативності та незалежності у прийнятті рішень службою. Необхідно прописати в тексті проекту Закону, що відповідальність за неправомірні дії ДСБЕЗ несе держава, що в свою чергу позитивно буде впливати на процес прийняття законних рішень судовими органами та органами прокуратури у разі їх оскарження фізичними та юридичними особами, оскільки останні є також державними органами та єдиним механізмом протидії злочинності. Все перелічене вище дозволить дієво, а не формально виконувати підрозділами ДСБЕЗ свої завдання щодо захисту інтересів національної економіки від внутрішніх злочинних посягань. Крім того, необхідно визначитися із доцільністю перебування ДСБЕЗ у складі підрозділів кримінальної міліції органів внутрішніх справ України, оскільки теперішнє організаційно-адміністративне підпорядкування служби та її кадровий потенціал не відповідають потребам сьогодення з протидії економічній злочинності.

Висновки. Реалізація завдань попередження економічної злочинності потребує одноманітного розуміння поняття економічної злочинності, її правової і соціальної сутності, яка б дозволила розробляти і застосовувати у попереджувальній діяльності відповідні спеціальні комплекси попереджувальних заходів: економічні, політичні, правові та інші. Сучасний рівень злочинності у сфері економіки безпосередньо загрожує національній безпеці України. Динаміка розвитку цієї злочинності свідчить про зростання її суспільної небезпеки, удосконалення способів вчинення, організованості,

корумпованості та латентності. Правоохоронна система України не може створити надійної і ефективної системи протидії її проявам. Протидія правоохоронних органів викликає запеклий опір кримінальних структур, які використовують всі можливі способи для самозбереження: недосконалість і неврегульованість законодавства, політичне лобювання власних інтересів, корупція, фізичний, психологічний тиск тощо. Заходи протидії правоохоронних органів організованих економічній злочинності є морально застарілими, малоефективними через бюрократичність правової системи щодо доцільності та оперативності їх застосування. Ефективна протидія економічній злочинності потребує комплексного системного підходу і органічного поєднання профілактичних, правоохоронних та репресивних заходів, чітко визначених пріоритетів та належного економічного, кадрового, інформаційно-аналітичного, науково-методичного, матеріально-технічного забезпечення. Крім того, на законодавчому рівні необхідно визначити і закріпити єдиного суб'єкта правоохоронної системи із розширеними повноваженнями, в тому числі

і забезпечувально-репресивними, число компетенцією і основним завданням буде протидія економічній злочинності як в службовій та господарській, так і податковій сферах.

Список використаної літератури

1. Про організацію діяльності підрозділів державної служби боротьби з економічною злочинністю Міністерства внутрішніх справ України : Наказ МВС України від 03.09.2012 № 769.
2. Оперативно-розшукова діяльність (особлива частина) : навч. посібник / за заг. ред. Б. Щура. – Львів : ЛДУВС, 2010. – 436 с.
3. Долгий А. Становлення служби боротьби органів внутрішніх справ з економічною злочинністю (історичний огляд) / А. Долгий // Право України. – 1998. – № 5. – С. 95–98.
4. Кримінально-процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> – (Станом на 17.03.2014).
5. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992. – № 22. – Ст. 303.